

ΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΣΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ: ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

ΗΛΙΑΣ ΚΟΥΡΛΙΟΥΡΟΣ

Καθηγητής Πανεπιστημίου Αιγαίου
Κοσμήτορας Σχολής Κοινωνικών Επιστημών
e.kourliouros@aegean.gr

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σύμφωνα με έναν σημαντικό θεωρητικό της κοινωνιολογίας των πόλεων, τον Manuel Castells, η μετανεωτερική κοινωνία των δικτύων τείνει να εκμηδενίσει τα γεωγραφικά σύνορα υποκαθιστώντας την υλική «γεωγραφία των τόπων» με μια άυλη «γεωγραφία των ροών»¹. Μια δικτυακή συνδυσασμένη διάρθρωση τόπων και ροών αποτελεί το Πανεπιστήμιο Αιγαίου, με 5 Σχολές, 16 Τμήματα και 26 προγράμματα μεταπτυχιακών σπουδών, διάσπαρτα σε 5 νησιά του Αρχιπελάγους. Στη Μυτιλήνη, βρίσκεται η Σχολή Κοινωνικών Επιστημών που απαρτίζεται από τα Τμήματα: α) Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας, β) Γεωγραφίας, γ) Κοινωνιολογίας και δ) Πολιτισμικής Τεχνολογίας και Επικοινωνίας². Στα Τμήματα αυτά οι κοινωνικές σπουδές παρουσιάζουν έναν δυναμισμό και ορισμένες καινοτομίες που όμως περιορίζονται από προβλήματα τα οποία σχετίζονται με την περιφερειακότητα των τοπικών κοινωνιών και με τον δικτυακό-πολυπολικό χαρακτήρα του Πανεπιστημίου. Στην εισήγηση αυτή θα σκιαγραφησω συνοπτικά το προφίλ των κοινωνικών σπουδών στα παραπάνω Τμήματα της Σχολής και στη συνέχεια θα επισημάνω μερικά βασικά προβλήματα.

2. ΤΟ «ΠΡΟΦΙΛ» ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗ ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

2.1. Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας³

Το Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας είναι το «αρχαιότερο» Τμήμα της Σχολής Κοινωνικών Επιστημών καθώς ιδρύθηκε ταυτόχρονα με το Πα-

-
1. Castells, M. (1996) *The Informational City: Information Technology, Economic Restructuring and the Urban-Regional Process*. Oxford: Blackwell. Επίσης Κουρλιούρος, Η. (2001) *Διαδρομές στις θεωρίες του χώρου: Οικονομικές Γεωγραφίες της παραγωγής και της ανάπτυξης*. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, κεφ. 14.
 2. Πρόσφατα αποφασίστηκε η μετονομασία του Τμήματος σε Τμήμα Πολιτισμικής Πληροφορικής.
 3. Βλ. www.aegean.gr/social-anthropology

νεπιστήμιο Αιγαίου το 1984. Υπηρετεί μια αντίληψη που εστιάζεται στη μελέτη των κοινωνικών, ιστορικών και πολιτιστικών διαστάσεων της ανθρώπινης δράσης. Η διδασκαλία και η έρευνα εδράζονται σε πολύπλευρες και διεπιστημονικές προσεγγίσεις που συμβάλλουν στην πιο ολοκληρωμένη κατανόηση και ερμηνεία των σχετικών φαινομένων. Ειδικότερα, η ανθρωπολογική και η ιστορική προσέγγιση βρίσκονται σε διαρκή διάλογο μεταξύ τους για την διεπιστημονική ιστορικο-ανθρωπολογική προσέγγιση συγκεκριμένων θεματικών περιοχών, όπως για παράδειγμα η οικογένεια, το φύλο και οι συγγενικές σχέσεις, η μετανάστευση, οι μειονότητες και οι εθνοτικές ταυτότητες κ.ά.

Η Ανθρωπολογία, από τη δική της ιδιαίτερη σκοπιά, αποσκοπεί στη συγκριτική διερεύνηση των «διαφορετικών μορφών ανθρώπινης ύπαρξης και εμπειρίας» και είναι μια κριτική επιστήμη καθώς εστιάζει το ενδιαφέρον της σε θέματα πολιτισμικής ετερότητας και διαφορετικότητας και καθώς τοποθετείται στον αντίποδα διάφορων εθνοκεντρικών αντιλήψεων. Δηλαδή αντιλήψεων που τείνουν να ερμηνεύουν και αξιολογούν διαφορετικές κοινωνίες και πολιτισμούς με βάση κριτήρια και αρχές του κυρίαρχου «δυτικού» πολιτισμικού μοντέλου – κριτήρια και αρχές που αποκλείουν και περιθωριοποιούν τον «άλλο», τον «διαφορετικό». Η Ιστορία, από την άλλη, εστιάζει στη μελέτη του παρελθόντος μέσα από ένα πρόγραμμα μελέτης τόσο γενικών θεμάτων ιστορικής σπουδής, όσο και περισσότερο εξειδικευμένων θεμάτων που επικοινωνούν με τα ανθρωπολογικά θέματα όπως για παράδειγμα η ιστορία των νοοτροπιών, ο εθνικισμός, το αστικό φαινόμενο, η αποικιοκρατία, η ιστορική δημογραφία κ.ά.

Οι προπτυχιακές σπουδές οργανώνονται σε δύο κύκλους διάρκειας 4 εξαμήνων έκαστος. Στον πρώτο κύκλο προσφέρεται ο βασικός κορμός γνώσεων στην Κοινωνική Ανθρωπολογία και Ιστορία, ενώ στον δεύτερο κύκλο προσφέρεται ένας μεγάλος αριθμός περισσότερο εξειδικευμένων μαθημάτων κατεύθυνσης από όπου μπορούν να επιλέγουν ελεύθερα οι φοιτητές ανάλογα με τα ιδιαίτερα ενδιαφέροντά τους. Οι προσφερόμενες γνώσεις εμπλουτίζονται με τη βοήθεια σειράς πρακτικών ασκήσεων. Μεταπτυχιακές σπουδές προσφέρονται σε δυο προγράμματα: α) ΠΜΣ στην Κοινωνική και Ιστορική Ανθρωπολογία και β) ΠΜΣ με τίτλο «Γυναίκες και Φύλα: Ανθρωπολογικές και Ιστορικές Προσεγγίσεις». Τα προγράμματα οδηγούν είτε σε μεταπτυχιακό δίπλωμα εξειδίκευσης (MSc) είτε σε διδακτορικό δίπλωμα (PhD), όπως σε όλα τα άλλα Τμήματα της Σχολής. Το Τμήμα διαθέτει τρία ερευνητικά εργαστήρια: Εθνογραφίας, Ιστορίας και Μελετών Οικογένειας και Συγγένειας στα οποία εκπονούνται ερευνητικά προγράμματα, ενώ στο Τμήμα, ως σύνολο, πραγματοποιούνται σημαντικές επιστημονικές δραστηριότητες όπως διεθνή συμπόσια, ημερίδες και άλλες σχετικές εκδηλώσεις.

2.2. Τμήμα Γεωγραφίας⁴

Η Γεωγραφία είναι η «επιστήμη που διερευνά την αλληλεπίδραση της ανθρώπινης δραστηριότητας και του γεωγραφικού χώρου, του τόπου, του τοπίου, της περιφέρειας, που αναλύει, ερμηνεύει και εξηγεί τη συγκρότηση του χώρου αλλά και των ανθρώπινων δραστηριοτήτων και αντιλήψεων σε συνάρτηση με το χώρο, και αποτελεί υπόβαθρο για παρέμβαση στους τρόπους με τους οποίους δομείται ο χώρος, ο τόπος, το περιβάλλον»⁵. Είναι μια επιστήμη αναλυτική, ερμηνευτική και διεπιστημονική, που συνθέτει κοινωνικές με φυσικές επιστήμες, ποσοτικές και ποιοτικές μεθόδους έρευνας και νέα «εργαλεία» και τεχνικές για την ολοκληρωμένη ανάλυση και κατανόηση σύγχρονων γεωγραφικών φαινομένων, όπως η άνιση ανάπτυξη σε παγκόσμια, περιφερειακή και τοπική κλίμακα, η παγκοσμιοποίηση και τα μεταναστευτικά ρεύματα, οι γεωπολιτικές εντάσεις, η αποβιομηχάνιση και η νέο-εκβιομηχάνιση πόλεων και περιφερειών, η τοπική ανάπτυξη και αναδιάρθρωση, η ανάπτυξη των πόλεων και της υπαίθρου, οι κλιματικές αλλαγές και η ερμημοποίηση των εδαφών, η περιβαλλοντική υποβάθμιση, κ.ά.

Το Τμήμα Γεωγραφίας ιδρύθηκε το 1989 αλλά άρχισε να παίρνει τους πρώτους φοιτητές και φοιτήτριές του μόλις το 1994. Ήταν το πρώτο ελληνικό Τμήμα ΑΕΙ που επανέφερε την επιστήμη της «γραφής για τη γη» στην ιστορική της κοιλίδα μετά από περίοδο δυο χιλιετιών. Η ίδρυση της πανεπιστημιακής Γεωγραφίας⁶ στη Λέσβο είχε και μια συμβολική διάσταση: Η Λέσβος ευρίσκεται στην άκρη ενός νοτιού γεωγραφικού τόξου που συνδέει περιοχές της Ανατολικής Μεσογείου στις οποίες δραστηριοποιήθηκαν σπουδαίοι αρχαίοι Έλληνες σοφοί – ανάμεσά τους και μεγάλοι Γεωγράφοι⁷. Με τη δημιουργία όμως το 2000 ενός άλλου Τμήματος Γεωγραφίας στην Αθήνα – στο Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο – το συμβολικό συγκριτικό πλεονέκτημα του Τμήματος της Λέσβου αναιρείται από τις ισχυρές κεντρομόλες δυνάμεις που ασκεί το «κέντρο» στην «περιφέρεια» και που εκφράζονται με την αιμορραγία των φοιτητικών μετεγγραφών από τη Μυτιλήνη προς την Αθήνα που κατά καιρούς φθάνουν μέχρι και το 50% των εισα-

4. www.aegean.gr/Geography

5. Τμήμα Γεωγραφίας (1998), *Οδηγός Σπουδών του Τμήματος Γεωγραφίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου*, Μυτιλήνη. Βλ. και Λεοντίδου, Λ. (2005) *Αγεωγράφητος χώρα: Ελληνικά είδωλα στις επιστημολογικές διαδρομές της Ευρωπαϊκής Γεωγραφίας*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σελ. 333 (πλαίσιο 15).

6. Σε αντιπαράθεση με την απλοϊκή περιγραφική Γεωγραφία που διδάσκεται ακόμα στην Αβάθμια και Ββάθμια εκπαίδευση από εκπαιδευτικούς άσχετων ειδικοτήτων. Βλ. σχετικά Λεοντίδου, Λ. 2005, ό.π., σελ. 328.

7. Βλ. Λεοντίδου, Λ. 2005, ό.π., σελ. 36 (χάρτης 1).

γομένων.

Οι προσφερόμενες σε προπτυχιακό επίπεδο γνώσεις αρθρώνονται γύρω από 4 γνωστικές περιοχές: α) Φυσική Γεωγραφία και Περιβάλλον, β) Ανθρωπογεωγραφία, γ) Ανάπτυξη και Σχεδιασμός του Χώρου και δ) Γεωπληροφορική. Είναι σημαντικό να σημειωθεί εδώ ότι οι σπουδές στο Τμήμα Γεωγραφίας γνώρισαν έναν σημαντικό αναπροσανατολισμό κατά τα τελευταία 5-6 χρόνια, έναν αναπροσανατολισμό που θα μπορούσε να αποκληθεί «τεχνοκρατική στροφή». Ενώ κατά το παρελθόν στο πρόγραμμα σπουδών δινόταν έμφαση στις κοινωνικές και κριτικές διαστάσεις της Γεωγραφικής επιστήμης, η σταδιακή εισαγωγή μαθημάτων Γεωπληροφορικής που συνόδευσε μια συγκεκριμένη πολιτική σελέκωσης του Τμήματος με μέλη ΔΕΠ αντίστοιχων ειδικοτήτων, επέφερε μια ισχυρή τάση «τεχνοκρατικοποίησης» των σπουδών – μια τάση που εκδηλώθηκε με μετατόπιση της έμφασης περισσότερο σε γεωγραφικές εφαρμογές και λιγότερο στην κριτική ανάλυση και διεπιστημονική ερμηνεία των γεωγραφικών φαινομένων⁸. Η στροφή αυτή γίνεται ιδιαίτερα έκδηλη στις μεταπτυχιακές σπουδές, όπου το πρώτο ΠΜΣ με τίτλο «Γεωγραφία και Σχεδιασμός στην Ευρώπη και τη Μεσόγειο» αντικαταστάθηκε με το ισχύον σήμερα «Γεωγραφία και Εφαρμοσμένη Γεωπληροφορική» – ένα μεταπτυχιακό που ανταποκρίνεται στα ερευνητικά ενδιαφέροντα μιας μικρής μόνο μερίδας μελών ΔΕΠ του Τμήματος. Η μεταστροφή αυτή, ιδιαίτερα στο μεταπτυχιακό επίπεδο σπουδών, ισοδυναμεί με εκπτώχευση της Γεωγραφίας καθώς της αποστερεί τον κοινωνικό και κριτικό της χαρακτήρα μετατρέποντάς την σε απλό «εργαλείο» τεχνοκρατικής διαχείρισης του γεωγραφικού χώρου. Η μεταστροφή αυτή συμβαδίζει με μια αντίληψη τυφλής υποταγής στις επιταγές της αγοράς εργασίας που προκρίνουν την απόκτηση τεχνικών δεξιοτήτων διαχείρισης του χώρου και όχι την απόκτηση ουσιαστικής γνώσης για την κριτική ανάλυση και κατανόηση των σύνθετων χωρο-κοινωνικών φαινομένων και προβλημάτων.

8. Όπως σωστά παρατηρεί η Λ. Λεοντίδου (2005, ό.π., σελ. 334) η τάση αυτή επέφερε μια «θετικιστική διολίσθηση» της Γεωγραφίας – δηλαδή μια επιστροφή στις μεθοδολογικές παραδοχές της ποσοτικής γεωγραφίας και χωρικής ανάλυσης των δεκαετιών του 1950 και 1960. Η τάση αυτή γίνεται ακόμα πιο έκδηλη με την ανάδυση της «Νέας Οικονομικής Γεωγραφίας» ή των «Γεωγραφικών Οικονομικών» (Για τις επιστημολογικές τομές στην εξέλιξη της Γεωγραφίας κατά τον 20^ο αιώνα βλ. Κουρλιούρος, Η. 2007, Οικονομική Γεωγραφία: Επιστημολογικές Τομές και Κριτικές Αντιπαραθέσεις. Στο Τερκενλή Θ. κ.ά. (επιμ.), *Ανθρωπογεωγραφία: Ανθρωπος, Κοινωνία και Χώρος*. Αθήνα: Κριτική).

2.3. Τμήμα Κοινωνιολογίας⁹

Το Τμήμα Κοινωνιολογίας ιδρύθηκε το 1989, αλλά άρχισε και αυτό τη λειτουργία του με καθυστέρηση 10 χρόνων. Το Τμήμα σήμερα εξειδικεύεται στην εφαρμοσμένη Κοινωνιολογία και την εμπειρική έρευνα, καθώς και την Πολιτική Κοινωνιολογία. Το Τμήμα δίνει ιδιαίτερη έμφαση στη χρήση των Νέων Τεχνολογιών της Πληροφορίας και της επικοινωνίας στην εκπαίδευση και την έρευνα. Το πρόγραμμα σπουδών περιέχει ολοκληρωμένους κύκλους μαθημάτων σε μια πλειάδα θεματικών περιοχών όπως οι μέθοδοι και οι τεχνικές κοινωνικής έρευνας, η κοινωνιολογία της εργασίας, η κοινωνιολογία των πόλεων, η κοινωνιολογία του πολιτισμού και του περιβάλλοντος, η κοινωνική πολιτική και η κοινωνιολογία της νεολαίας, κ.ά. Το Τμήμα διαθέτει 4 θεσμοθετημένα εργαστήρια (Κοινωνιολογίας της Νεότητας, Κοινωνιολογίας της Εργασίας, Κοινωνικής και Πολιτισμικής Ψηφιακής Τεκμηρίωσης και Κοινωνικών και Πολιτικών Θεσμών) στα οποία υλοποιούνται εθνικά και διεθνή ερευνητικά προγράμματα. Το πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών (ΠΜΣ) του Τμήματος εξειδικεύεται στην «έρευνα εφαρμοσμένη στην ανάπτυξη καινοτόμων τοπικών και περιφερειακών πολιτικών και την κοινωνική συνοχή». Το ΠΜΣ περιέχει μαθήματα με έκδηλο γεωγραφικό περιεχόμενο, όπως π.χ. θέματα αστικού χώρου και υπαίθρου, μορφές περιφερειακής και τοπικής διακυβέρνησης, θέματα τοπικού και περιφερειακού σχεδιασμού και πολιτικών στην Ελλάδα και την ΕΕ, κ.ά. Παρόλα αυτά, δεν έχει μέχρι σήμερα επιτευχθεί μια συστηματική διατμηματική συνεργασία μεταξύ των Τμημάτων Κοινωνιολογίας και Γεωγραφίας σε μεταπτυχιακό επίπεδο, παρότι κάτι τέτοιο θα φαινόταν αυτονόητο. Πρόσφατα, αναπτύσσεται συζήτηση στο Τμήμα αναφορικά με τη δυνατότητα οργάνωσης και άλλου ΠΜΣ με βάση διατμηματικές συνεργασίες με ελληνικά και ξένα ΑΕΙ.

2.4. Τμήμα Πολιτισμικής Τεχνολογίας και Επικοινωνίας¹⁰

Το Τμήμα αυτό ιδρύθηκε το 2000 και ήταν το πρώτο που εισήγαγε τον συγκεκριμένο επιστημονικό κλάδο στο ελληνικό πανεπιστήμιο. Στόχος του Τμήματος είναι η εκπαίδευση σε τρεις αλληλένδετες γνωστικές περιοχές: α) στις τεχνολογίες πληροφορικής, β) στις πολιτισμικές σπουδές και γ) στις εφαρμογές των τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνιών για την παραγωγή και διαχείριση ψηφιακού πολιτιστικού περιεχομένου. Το πρόγραμμα σπουδών περιλαμβάνει δυο βασικές ομάδες μαθημάτων: Πρώτο, μαθήματα πληροφορικής, με έμφαση

9. Βλ. www.soc.aegean.gr

10. Βλ. www.aegean.gr/culturaltec

στον προγραμματισμό, στην ανάπτυξη εφαρμογών πολυμέσων (multimedia), στις βάσεις δεδομένων και στις δικτυακές εφαρμογές. Δεύτερο, μαθήματα θεωρίας του πολιτισμού, πολιτιστικής διαχείρισης και επικοινωνίας, ποσοτικών και ποιοτικών μεθόδων έρευνας, μουσειολογίας και μουσειοπαιδαγωγικής, πολιτιστικής αναπαράστασης, ήχου και ηχητικών εφαρμογών, σύνθεσης οπτικοακουστικών δεδομένων, κ.ά. Το πρόγραμμα σπουδών περιλαμβάνει σειρά μαθημάτων κορμού καθώς και μαθήματα στις ακόλουθες κατευθύνσεις: α) Ψηφιακές Οπτικοακουστικές Τέχνες, β) Μουσειολογία, γ) Πολιτισμική Αναπαράσταση και Νέες Τεχνολογίες, δ) Εκπαιδευτική Τεχνολογία και Διαπολιτισμική Επικοινωνία. Σημαντική έρευνα διεξάγεται μέσα από τα ερευνητικά εργαστήρια του Τμήματος, ενώ υπάρχει σημαντική δραστηριοποίηση των μελών ΔΕΠ στη διοργάνωση διεθνών επιστημονικών συνεδρίων, συμποσίων και ημερίδων με επίκαιρα θέματα πολιτισμού και τεχνολογίας. Το ΠΜΣ του Τμήματος εξειδικεύεται στην «Πολιτισμική Πληροφορική» με κατευθύνσεις α) Μουσειολογίας και β) Σχεδιασμού Ψηφιακών Πολιτιστικών Προϊόντων.

3. ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Η προηγούμενη επιγραμματική παρουσίαση του προφίλ των κοινωνικών σπουδών στη Σχολή Κοινωνικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Αιγαίου, δείχνει αφενός την ύπαρξη ενός καινοτόμου στοιχείου στη σύλληψή τους, αφετέρου ενός δυναμισμού στην ανάπτυξή τους. Το στοιχείο της καινοτομίας έγκειται στην εισαγωγή νέων για τα ελληνικά δεδομένα και για την εποχή επιστημονικών κλάδων όπως η Κοινωνική Ανθρωπολογία, η Γεωγραφία και η Πολιτισμική Τεχνολογία και Επικοινωνία. Ακόμα όμως και σε πιο «παραδοσιακούς» κλάδους, όπως η Κοινωνιολογία, το καινοτόμο στοιχείο είναι εμφανές τόσο στα μαθήματα του προπτυχιακού προγράμματος, όσο και σε αυτά του ΠΜΣ. Το στοιχείο του δυναμισμού έγκειται στην σχετικά γρήγορη ανάπτυξη των Τμημάτων της Σχολής τόσο με ποσοτικούς όρους (π.χ. σελέχωση με μέλη ΔΕΠ, αριθμός εισαγόμενων φοιτητών, αριθμός εργαστηρίων, υλικοτεχνικές υποδομές) όσο κυρίως με ποιοτικούς (συνέδρια, δημοσιεύσεις, διεθνή και εθνικά ερευνητικά δίκτυα και προγράμματα, κ.λπ.)¹¹.

Η καινοτομικότητα και ο δυναμισμός, ωστόσο, φρενάρονται από διάφορα γενικά και ειδικότερα προβλήματα. Ένα πρώτο πρόβλημα είναι γενικότερης φύ-

11. Βλ. European University Association (2005) *University of the Aegean – EUA Evaluation Report*. December. Βλ. ακόμα University of the Aegean (2005) *Academic and Research Profile of the University of the Aegean*. Lesvos, pp. 63-166.

σης και σχετίζεται με την ένδεια των κοινωνικών και ανθρωπιστικών σπουδών στην Ελλάδα. Η ελληνική κοινωνία και πολιτεία δεν φαίνεται να έχει ιδιαίτερη επίγνωση της κρισιμότητας των σύγχρονων κοινωνικών διακυβευμάτων που αντιμετωπίζει στα πλαίσια της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης και της «εισβολής» του φονταμενταλισμού των αγορών σε όλες τις πτυχές της ατομικής, οικογενειακής και κοινωνικής ζωής. Έτσι, «μπορούμε να πούμε ότι σε γενικές γραμμές οι κοινωνικές επιστήμες ποτέ δεν αποτέλεσαν σημαντικά συστατικά ούτε των εκπαιδευτικών προγραμμάτων όλων των βαθμίδων ούτε και της έρευνας»¹².

Ένα δεύτερο πρόβλημα είναι ειδικότερης φύσης και σχετίζεται με τον διάσπαρτο (πολυπολικό) χαρακτήρα του Πανεπιστημίου και την περιφερειακότητα των κοινωνικών χώρων υποδοχής του. Το Πανεπιστήμιο Αιγαίου συνελήφθη από τους πολιτικούς και ακαδημαϊκούς σχεδιαστές του στα μέσα της δεκαετίας του 1980 ως ένας αναπτυξιακός πόλος που θα τόνωνε οικονομικά τις τοπικές νησιωτικές κοινωνίες του Ανατολικού Αιγαίου (στόχος περιφερειακής ανάπτυξης) ενώ παράλληλα θα ενίσχυε τη γεωπολιτική θέση της περιοχής έναντι των επεκτατικών βλέψεων της γείτονος χώρας που ήταν εκείνη την περίοδο σε ιδιαίτερη έξαρση¹³. Οι τοπικές κοινωνίες, από τη δική τους σκοπιά, αλλά και οι κρατικοί φορείς προγραμματισμού είδαν το πανεπιστήμιο απλά ως μια ευκαιρία γεωγραφικής μεταφοράς εισοδημάτων από το «κέντρο» στην «περιφέρεια» για την τόνωση της τοπικής ανάπτυξης. Αποτέλεσμα αυτής της αντίληψης ήταν η χωροταξική διασπορά των πανεπιστημιακών λειτουργιών σε επιμέρους τοπικούς «πόλους» χωρίς πολλές φορές τα κρίσιμα μεγέθη ανθρώπινων πόρων, δραστηριοτήτων και υποδομών που είναι αναγκαία για τη δημιουργία «οικονομιών κλίμακας» που απαιτούνται για την εύρυθμη λειτουργία ενός πανεπιστημίου. Αυτό είχε ως συνέπεια την αδυναμία δημιουργίας ισχυρών πολλαπλασιαστών καινοτομικής ανάπτυξης και αναβάθμισης του τοπικού κοινωνικού κεφαλαίου¹⁴ που

12. Λεοντίδου 2005, ό.π., σελ. 337.

13. Βλ. Λαμπριανίδης, Λ. (1993) *Περιφερειακά πανεπιστήμια στην Ελλάδα: Από το αίτημα για στρατόπεδα νεοσυλλέκτων στο αίτημα για περιφερειακά πανεπιστήμια*. Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη.

14. Για το ρόλο των πανεπιστημίων στην καινοτομική ανάπτυξη και το τοπικό κοινωνικό κεφάλαιο βλ. Alves, J., et al. (2007) Co-ownership active interfaces between academia and industry. *European Planning Studies*, Vol. 15, No 9. Feldman, M. (1999) University technology transfer and the geography of innovation. International conference: *Knowledge spillovers and the geography of innovation – A comparison of National Systems of Innovation*. Gertler, M., Vinodrai, T. (2004) Anchors of creativity: how do

παρέμεινε σε μεγάλο βαθμό αδιάφορο απέναντι στις προκλήσεις που συνεπάγεται η ίδρυση ενός νέου πανεπιστημίου σε ένα περιφερειακό νησιωτικό σύμπλεγμα με κύρια παραδοσιακή δραστηριότητα τον μαζικό τουρισμό. Στα πλαίσια αυτά, οι επιμέρους τοπικές κοινωνίες ανέπτυξαν μια συμβιωτική σχέση με το πανεπιστήμιο, στη βάση καθαρά ωφελμιστικών (οικονομίστικων) στοχεύσεων, μια σχέση που παρέμεινε εξωγενής, βασισμένη σε υπολογισμούς cost-benefit, χωρίς ποιότητα και βάθος, και πάνω από όλα χωρίς δυνατότητες δημιουργίας ελκυστικού τοπικού κοινωνικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος και υψηλής ποιότητας ζωής που θα συγκρατούσε στην περιφέρεια τόσο τους φοιτητές όσο και το διδακτικό και ερευνητικό προσωπικό. Η αδυναμία συγκρότησης συνεκτικών τοπικών επιστημονικών κοινοτήτων, για τους παραπάνω λόγους, αποτελεί βασικό πρόβλημα που φρενάρει την επιστημονική ανάπτυξη στις επιμέρους ακαδημαϊκές μονάδες και Σχολές όπως στη Σχολή Κοινωνικών Επιστημών στη Μυτιλήνη. Το πρόβλημα αυτό δεν λύνεται βέβαια με διοικητικά μέτρα φυσικής «καθίλωσης» των διδασκόντων στις επιμέρους περιοχές των Σχολών και Τμημάτων – περιοχές που ενώ διακρίνονται για το καλό φυσικό τους περιβάλλον, δεν διαθέτουν το υψηλής ποιότητας οικονομικό, οικιστικό και πολιτιστικό περιβάλλον που είναι αναγκαίο για την διαβίωση επιστημόνων υψηλού επιπέδου όπως είναι οι πανεπιστημιακοί δάσκαλοι. Άλλο ένα, τέλος, πρόβλημα είναι ότι η πολυπολική-δικτυακή δομή του Πανεπιστημίου Αιγαίου συνεπάγεται αυξημένα λειτουργικά κόστη (σε σχέση με τα συμβατικά πανεπιστήμια), πράγμα που αποστερεί αναγκάιους πόρους από τη διδασκαλία και την έρευνα, με ό,τι αρνητικό αυτό συνεπάγεται¹⁵.

public universities create competitive and cohesive communities? University of Toronto Conference: *Building Excellence: Graduate Education and Research*. Lambooy, J. (2004) The transmission of knowledge, emerging networks and the role of Universities: an evolutionary approach. *European Planning Studies*, Vol. 12, No 5. MacLeod, G., et al. (1996) The knowledge economy and the social economy: university support for community enterprise development as a strategy for economic regeneration in distressed regions in Canada and Mexico. University of Amsterdam, *Triple Helix Conference*, January 3, 1996. Rodriguez-Pose, A., Refolo, M.C. (n.d.) *The link between clusters of SMEs and public and university research in Italy*. LSE, Deptm of Geography & Environment. Wolfe, D.A. (2004) The role of universities in regional development and cluster formation. PROGRIS paper. CEC (2003) *The role of the Universities in the Europe of knowledge*. Brussels: COM (2003) 58 final. Benneworth, P., Hospers, G-J. (2007) Urban competitiveness in the knowledge economy: Universities as new planning animateurs. *Progress in Planning*, 67.

15. European University Association 2005, ό.π., σελ. 5.

Οι προοπτικές, συνεπώς, σχετίζονται με το βαθμό συνειδητοποίησης και επίλυσης των προαναφερόμενων προβλημάτων. Θετικά επιμέρους βήματα θα ήταν η ενίσχυση των διατμηματικών συνεργασιών κυρίως σε μεταπτυχιακά προγράμματα και ερευνητικά δίκτυα, καθώς και το «άνοιγμα» των Τμημάτων της Σχολής Κοινωνικών Επιστημών στον ευρύτερο χώρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και άλλων χωρών του εξωτερικού, με την οργάνωση κύκλων μεταπτυχιακών μαθημάτων και σεμιναρίων στην αγγλική γλώσσα. Σημαντικό τέλος ρόλο θα μπορούσε να παίξει η εντατικοποίηση των διεθνών ερευνητικών διασυνδέσεων και επιστημονικών εκδηλώσεων των Τμημάτων της Σχολής, έτσι ώστε να δημιουργηθούν πανευρωπαϊκές εμβέλειες «τομείς αριστείας» στις κοινωνικές επιστήμες που αν δεν θα αναιρούν, τουλάχιστον θα μειώνουν τις αρνητικές συνέπειες της περιφερειακότητας και νησιωτικότητας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Alves, J., et al. (2007). "Co-ownership active interfaces between academia and industry". *European Planning Studies*, 15, (9).
- Benneworth, P. & Hospers, G-J. (2007). "Urban competitiveness in the knowledge economy: Universities as new planning animateurs". *Progress in Planning*, 67.
- Castells, M. (1996). *The Informational City: Information Technology, Economic Restructuring and the Urban-Regional Process*. Oxford: Blackwell.
- CEC (2003). *The role of the Universities in the Europe of knowledge*. Brussels: COM (2003) 58 final.
- European University Association (2005). *University of the Aegean – EUA Evaluation Report*. December.
- Feldman, M. (1999). "University technology transfer and the geography of innovation". In: *International conference: Knowledge spillovers and the geography of innovation – A comparison of National Systems of Innovation*.
- Gertler, M. & Vinodrai, T. (2004). "Anchors of creativity: how do public universities create competitive and cohesive communities?" In: *University of Toronto Conference: Building Excellence: Graduate Education and Research*.
- Lambooy, J. (2004). "The transmission of knowledge, emerging networks and the role of Universities: an evolutionary approach". *European Planning Studies*, 12, (5).
- MacLeod, G., et al. (1996). "The knowledge economy and the social economy: university support for community enterprise development as a strategy for economic regeneration in distressed regions in Canada and Mexico". In: *University of Amsterdam, Triple Helix Conference*, January 3, 1996.
- Rodriguez-Pose, A. & Refolo, M.C. (2000). "The link between clusters of SMEs and public and university research in Italy". *European Regional Science Association, ERSA, Conference Papers*, Department of Geography & Environment.

- University of the Aegean (2005). *Academic and Research Profile of the University of the Aegean*. Lesvos.
- Wolfe, D.A. (2004). The role of universities in regional development and cluster formation. PROGRIS paper.
- Κουρλιούρος, Η. (2001). *Διαδρομές στις θεωρίες του χώρου: Οικονομικές Γεωγραφίες της παραγωγής και της ανάπτυξης*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Κουρλιούρος, Η. (2007). Οικονομική Γεωγραφία: Επιστημολογικές Τομές και Κριτικές Αντιπαραθέσεις. Στο Θ. Τερκενλή, Θ. Ιωσηφίδη και Γ. Χωριανόπουλος, (Επιμ.). *Ανθρωπογεωγραφία: Άνθρωπος, Κοινωνία και Χώρος*. Αθήνα: Κριτική.
- Λαμπριανίδης, Λ. (1993). *Περιφερειακά πανεπιστήμια στην Ελλάδα: Από το αίτημα για στρατόπεδα νεοσυλλέκτων στο αίτημα για περιφερειακά πανεπιστήμια*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.
- Λεοντίδου, Λ. (2005). *Αγεωγράφτος χώρα: Ελληνικά είδωλα στις επιστημολογικές διαδρομές της Ευρωπαϊκής Γεωγραφίας*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Πανεπιστήμιο Αιγαίου. Τμήμα Γεωγραφίας (1998). *Μυτιλήνη: Οδηγός Σπουδών του Τμήματος Γεωγραφίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου*.